

Umění jako terapie

—

Alain
de Botton

—

John
Armstrong

—

—
1
Zapamatování

Začněme u paměti: zapamatovat si něco nám dělá potíže. Naše mozky jsou znepokojivě náchylné k zapomínání důležitých informací, a to faktických i sensorických.

Nejběžnější obranou před důsledky zapomínání je psaní; výtvarné umění je druhou nejdůležitější reakcí na výpadky paměti. Všimá si toho i mýtus o vzniku malířství, jak ho zaznamenává římský historik Plinius starší a jak ho často zobrazovalo evropské malířství osmnáctého a devatenáctého století: zamilovaný mladý pár se musel na čas odloučit a dívka se proto rozhodla načrtnout obrys stínu svého milého. V obavě z nadcházející ztráty vytvořila na zdi náhrobku kresbu kusem ohořelého dřeva. Velice dojemné je například Regnaultovo ztvárnění této scény (1). Kulisu posledního společně stráveného dne dotvářejí tlumené barvy večerní oblohy. Duchem nepřítomný mladík svírá v ruce píšťalu, atribut pastýřů, zatímco v levé části obrazu sleduje jeho milou pes, symbol věrnosti a oddanosti. Dívka zachycuje mladíkovu podobu, aby si ho dokázala snáze a lépe vybavit, až bude pryč; přesný tvar jeho nosu, to, jak se mu vlní vlasy, křivka šíje a ramen, to všechno s ní zůstane, zatímco on bude kdesi ve vzdáleném údolí pást své stádo.

Není důležité, jestli obraz skutečně zachycuje vznik malířství. Jeho námět se nevztahuje ke starověkým dějinám, ale spíše k psychologii. Regnault neřeší zajímavé, nikoliv však zásadní téma, jak vznikl první obraz, ale odpovídá na podstatnou otázku, proč je pro nás umění důležité. Odpověď, kterou nabízí, je klíčová. Umění nám pomáhá dosáhnout čehosi, co v našem životě hraje zásadní roli: uchovat si to, co milujeme, i když už je to pryč.

Stejně je to s naší potřebou pořizovat rodinné fotografie. Impuls zvednout fotoaparát vychází ze zneklidňujícího vědomí vlastní kognitivní nedostatečnosti v proudu plynoucího času. Ze strachu, že zapomeneme na podobu Tádž Mahalu, na ten výlet podél řeky, ale především na to, jak přesně vypadalo naše dítě, když mu bylo sedm a tři čtvrtě a na koberci v obývacím pokoji si stavělo z lega.

To, co se snažíme v paměti uchovat, jsou ovšem zpravidla specifické věci. Nejde jen tak o cokoli na konkrétním člověku nebo konkrétním výjevu; chceme si zapamatovat to, co je skutečně důležité, a právě lidé, které považujeme za dobré umělce, podle všeho dokáží správně

—
*Chci si navždy
pamatovat, jak
dnes večer vypadáš.*
—

1. Jean-Baptiste
Regnault, *Vznik
malířství: Dibutades
kreslící siluetu
pastýře*, 1785

vyhodnotit, co stojí za zvěčnění a co může upadnout v zapomenutí. Dívka na Regnaultově zobrazení počátků malířství nechce zachytit a uchovat jen celkovou podobu odcházejícího milence. Touží po čemsi složitějším a neuchopitelnějším: zachytit jeho osobnost, jeho podstatu. Aby to bylo možné, musí se objekt umělce zájmu vyznačovat určitými kvalitami, jistou mírou důmyslnosti. Z každého výjevu, o každém člověku nebo místě by bylo možné uchovat si v paměti řadu detailů, některé jsou však důležitější než jiné. Umělecké dílo, kterým může být třeba i rodinná fotografie, označíme za dobré, pokud se v něm autorovi podaří zdůraznit to, co je hodnotné, ale pomíjivé. Mohli bychom říci, že kvalitní umění dokáže vystihnout podstatu, zatímco z jeho nekvalitních nápodob – byť nám nepochybně stále mohou sloužit jako připomínka čehosi – se esence vytrácí a zbývá jen prázdný suvenýr.

Johannes Vermeer si pověst vynikajícího umělce vysloužil právě tím, že dokázal ve svých dílech zachytit ty správné detaily. Obraz *Mladá žena v modrém* by určitě vypadal úplně jinak, kdyby se zobrazená žena nudila, byla popuzená, zaneprázdněná, v rozpacích či kdyby se smála (2). Existovala celá řada možností, jak „ji“ namalovat, ale Vermeer si zvolil specifickou situaci a okamžik, kdy se zcela ponořila do myšlenek na nějakou vzdálenou osobu nebo záležitost. Tím, že vytvořil atmosféru nehybného ustrnutí, vyjadřuje její schopnost nechat se zcela pohltit vlastními myšlenkovými pochody. Příznačný je způsob, jakým žena drží dopis: jemně svírá list papíru v obou pěstech, nepodpírá ho prsty, jak by to třeba udělal někdo jiný. Možná je to dozvuk dětské neohrabanosti. Její soustředění můžeme vysledovat z úst, při čtení mírně pootevřených. Vermeer nás vybízí, abychom si tuto část její tváře prohlédli pozorně, situoval ji totiž na pozadí mapy, která se barvami blíží odstínu její pokožky; téměř jako by ženiny myšlenky bloudily kdesi po této mapě. Jasné světlo odráží tak trochu její mysl, i ta je zřejmě střízlivá a vyrovnaná. Vermeer zachycuje podstatu osobnosti svého modelu. Nevytvořil pouhé zobrazení člověka, zachytil podobu tohoto člověka ve zcela konkrétním charakteristickém rozpoložení.

Umění je jedním ze způsobů, jak si udržet krásné, ale pomíjivé zážitky a dojmy. Je to s ním podobné jako s vodou a nádobou nezbytnou pro její uchování. Představme si třeba, že se za větrného dubnového dne procházíme parkem. Vzhlédneme vzhůru k mrakům a zasáhne nás jejich krása. Jsou tak nádherně odtažitě, tak vzdálené každodennímu shonu. Necháme naši mysl na chvíli plout spolu s oblaky, s úlevou zapomeneme na starosti a vnímáme sounáležitost s vesmírem, v níž na okamžik utichnou i naše věčně reptající ega. Studie mraků Johna Constabla nám umožňují, abychom se na rozdílné struktury a tvary jednotlivých mraků,

—
*O této ženě se
dozvídáme něco
podstatného.*

—
2. Johannes Vermeer,
Mladá žena v modrém
(také *Čtenářka*),
kolem roku 1663

—
*Umění nám
dokáže pořádně
zamotat hlavu.*

—
3. John Constable,
Studie mraků
typu *cirrus*, kolem
roku 1822

na jejich barevné nuance a na to, jak se shlukují, zaměřili mnohem pozorněji než obvykle (3). Umění dokáže zjednodušit složitou realitu a pomáhá nám soustředit se, byť jen na chvíli, na její nejpodstatnější aspekty. Když Constable maloval své studie mraků, neočekával, že z nás díky nim udělá nadšence pro meteorologii. Nešlo mu o přesnou podobu cumulonimbu. Snažil se prohloubit emocionální prožitek bezhlesného dramatu, které se dennodenně odehrává nad našimi hlavami, zpřístupnit nám ho a naznačit nám, že bychom mu měli v našem životě vyhradit čestné místo, které si zaslouží.